

"זְכָרוּן מֵאֵיר"

פרשת השבוע

אלה מסעי בני ישראל וגו'. [עי' רש"י]. וכתב הרמב"ן, והוסיף הרב במורה הנבוכים תועלת בידעתם, לומר הצורך להזכיר המסעים גדול מאוד, כי הנסים והאותות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם, אך בעתיד יהיו דברים בשמועה [וכו'], מאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום, והם מקומות רחוקים מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ואמרה התורה לחם לא אכלתם [וכו'], וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם [וכו'], על כן הרחיק מלבנות בני אדם המחשבות האלה וחיזק האותות כולם בזכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה. כל אלו דבריו.

* * *

בהפטרת השבוע

המיר גוי אלהים והמה לא אלהים, ועמי המיר כבודו בלא יועיל. המגיד מדובנא זצ"ל המשיל על כך: אברך צעיר נטל חצי כסף בדונייתו, וללא שום ידיעה בדרכי המסחר השקיע את כל המעות בכמות גדולה של סחורה שאין לה דורש (קרון שלם של קיסמי-שיניים...), לאחר תקופה נטל שוב סכום עצום והשקיעו בסחורה שאי אפשר למוכרה במשך שבעים שנה (קרון של שופרות...), חותנו ניסה להציל מקצת מן הסכום וביקש משני סוחרים מנוסים שיסייעו בידו, לאחד נתן את קיסמי השיניים ולשני את השופרות, וביקש מהם: מצאו נא סחורה אחרת שניתן לקבל עבור הסחורה שבידכם והחליפוה, והנה נפגשו ביריד שני הסוחרים והחליפו את השופרות בקיסמי השיניים, וכל אחד חזר אל החותן עם תמורה לסחורה שניתנה בידו.

טען האברך: הנה גם סוחרים מנוסים וזהירים חזרו ובידם בדיוק אותן סחורות שרכשתי אני. השיב לו חותנו: הן בידם היתה סחורה שאינה עוברת לסוחר, ומה ניתן לצפות שיתקבל עבור סחורה כזו, אבל בידך היה סכום גדול של כסף מזומן והפסדת אותו כאשר לתמורה שקיבלת אין ערך. זאת מוכיח הנביא את עם ישראל, העבודה זרה שביד העכו"ם אינה כלום ובכל זאת אינם מחליפים אותה, אבל עמי המיר את כבודו את אלוקים חיים באילולי עץ ואבן אשר לא יועילו למאומה פרט לכך שניתן לעשות מהם קיסמי שיניים ...

* * *

תוכן דברי "מסילת ישרים"

פרק י"א - חלק שלישי, ופרק י"ב

הנקיות במדות קשה יותר [מהנקיות במעשים], כיון שצריך להתגבר על-עצמו כנגד מזגו ותכונותיו.

אאריך יותר במדות הרעות העיקריות [מפני שהורגלנו בהן], והן: הגאווה הכעס הקנאה והתאוה, [שהן חוץ משורת השכל והחכמה], והן רעות גם מבחינת התוצאות להביא את האדם אל עבירות חמורות.

ע"י הגאווה עלול לבוא לידי ושכחת את ה' אלקיך. כל הכועס יהיה בעיניך כאלו עובד עבודה זרה. הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם.

ענין הגאווה הוא, שהאדם "מחשיב עצמו בעצמו", ותוצאות רבות ומשונות באות מכח הגאווה, וכגון שרוצה שישבחוהו שהוא העניו שבענוים, וע"י הגאווה אינו מכיר את חסרונותיו.

"מדת הכעס". אמרו חז"ל: כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה, והוא מי שכועס על כל דבר שיעשו נגד רצונו ומתמלא חימה עד שלבו בל-עמו.

ויש כעסן פחות מזה, שרק כאשר כועס, יכעס כעס גדול, והוא שקראוהו חז"ל: "קשה לכעוס וקשה לרצות". וגם זה רע בהחלט, כי עלולה לצאת תקלה גדולה מתחת-ידו בזמן הכעס ואחרי כן לא יוכל לתקן את אשר עוותו.

ויש כעסן פחות מזה שלא יכעס על נקלה, ואפילו כשיגיע לידי כעס יכעס מעט אבל לא יסור מדרג-השכל. והוא רחוק מן ההפסד יותר מן הראשונים שזכרנו, אמנם לא די שאינו נקי אלא גם בגדר זהיר איננו עדיין, כי כל שהכעס עושה בו רושם לא יצא מכלל כעסן.

ויש עוד פחות מזה והוא שקשה לכעוס וכעסו לא להשחית אלא כועס זמן קצר, משעה שהכעס מתעורר בו בטבע עד שגם התבונה תתעורר כנגדו, והוא מה שאמרו חז"ל: "קשה לכעוס ונוח לרצות", זוהי תכונה טובה כי הוא מתגבר על-עצמו שאפילו אותו כעס קל לא ימשך אלא זמן קצר, והוא ראוי לשבח, ואמרו חז"ל: "תולה ארץ על בלימה, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם פיו בשעת מריבה".

והנהגתו של הלל הזקן עולה על כל אלה, שלא היה מקפיד על שום-דבר ולא בא אפילו לידי התעוררות של כעס.

ואפילו לדבר-מצוה לא יכעוס, ואפילו הרב על תלמידו והאב על בנו, וגם כשמיסרם יעשה זאת ללא כעס, כי אם להדריך אותם בדרך הישרה, והכעס שיראה להם יהיה "כעס הפנים" לא "כעס הלב".

"מדת הקנאה". נובעת מחסרון-ידיעה וסכלות, כי אינו מפסיד למי שהוא מתקנא בו, אלא מפסיד לעצמו.

ויש שידאג ויצטער ממה שהוא רואה ביד חברו, עד שאפילו הטובות שבידו לא יחננהו, והוא מה שנאמר: "ורקב עצמות קנאה". ויש שאינם כל-כך מצטערים וכואבים, אבל בכל-זאת ירגישו צער כלשהו בראותם אחד שיש לו דבר-מה שאין בידם, [אם לא יהיה מאוהביו היותר קרובים]. והלואי ידעו ויבינו שאין אדם נוגע במוכח לחבירו אפילו כחוט-השערה ואין שום טעם להצטער בטובת רעים.

אחות הקנאה - היא החמדה והתאוה.

חמדת-הממון היא האוסרת אותו במאסר העולם ונותנת עבותות העמל והעסק על זרועותיו, ומסירה אותו מעבודת ה', היא מביאתו לידי סכנות רבות ומתשת את כחו בדאגות רבות אפילו אחרי השיגו הרבה, וגורמת לו לנהוג שלא עפ"י חוקי-השכל

הטבעיים.

יתרה עליה חמדת-הכבוד, הכבוד הוא הרצון המדרבן את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם, ולולא זאת, היה האדם מתרצה לאכול מה שיוכל, ללבוש מה שנצרך לו כדי לכסות גופו, ולשכון בבית שיגן עליו שלא ייפגע, ואזי היתה פרנסתו קלה עליו ולא היה צריך להתייגע כלל כדי להעשיר.

כלל הדברים: אי אפשרי לאדם להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, והכבוד האמתי אינו אלא ידיעת התורה באמת.

כאשר יחליט האדם בלבו ויקבע ברצונו, להיות מבעלי המדה הטובה הזאת, הרי בהרגל מועט שירגיל את עצמו בה, יהיה לו הדבר יותר קל ממה שמעלה בדעתו.

פרק י"ב - דרכי קניית הנקיות

הדרך לקניית "מדת הנקיות" היא לשקוד בלימוד דברי חז"ל אם בענייני ההלכות ואם בענייני המוסרים. כי אחרי שהשיג מדות הזהירות והזריזות, ברורים לו חובת הנקיות והצורך בה, כל שנדרש ממנו הוא ידיעת דקדוקי-המצוות, כדי שיוכל להזהר בהם, וע"י התמדת הלימוד יזכרם היטב, ואז ודאי שיתעורר לקיימם.

וכן בענין המדות, ע"י קריאת דברי-מוסר בדבריהם של קדמונים או אחרונים. כי בקריאת הדברים יתעורר במה שלא ידע, ויתבונן במה שלא השכיל מתחלה. ובהיות שכלו ער לדבר, ישגיח על כל הצדדים ויתבררו לו עניינים חדשים ממקור האמת.

מפסידי המדה הזאת, המה כל מפסידי הזהירות, ונוסף עליהם חסרון הבקיאות בידיעת הדינים או המוסרים, כמו שכתבתי. וכבר אמרו חז"ל: "ולא עם הארץ חסיד", כי מי שלא ידע, אין לו אפשרות לקיים, ועוד אמרו: "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה".

לקט הלכות - "תשעת הימים"

- א. משנכנס אב, ממעטים בשמחה [ויש אומרים שאין שמחים בו כלל].
- ב. מי שיש לו דין עם גוי, ישתמט ממנו עד ר"ח אלול ועכ"פ עד לאחר ט' באב.
- ג. אין לובשים בגדים מכובסים, ולא בגדים חדשים וכן בגדי שבת, [מוהל וסנדק ואבי הבן והאם והאשה המכנסת התינוק, לובשים בגדי שבת, ויש אומרים שגם האיש המכניס התינוק], ואין מחליפים מפות מגבות וסדינים. וכן אסור לקנות בגד חדש [אבל מותר לקנות חפץ חדש].
- ד. אין מכבסים [ובשבוע שחל בו ט' באב אסור אפי' אין לו אלא חלוק אחד] ואין משהצים. [ולענין בגדי קטנים יעו"י סעיף י"ד]. ואין תופרים בגדים [אבל תיקון קטן מותר]. ויש אופנים שאסור לעשות עבור גוי מפני מראית העין [ולהגר"א אפשר שאסור מדינא].
- ה. ממעטים בבנין של שמחה ובנטיעה של שמחה, אבל לצורך מצוה או במקום הפסד מותר. (עי' היטב סעיף ב').
- ו. אין עושים סעודת שידוכים ("תנאים"), אבל מותר לערוך שולחן של מיני מרקחת.
- ז. אין אוכלים בשר [ועכשיו נהיגי אפי' תבשיל של בשר] ואין שותים יין, אבל בשבת מותר וכן סעודת מילה או פדיון הבן או סיום מסכת, וכן מינקת או במקום חולי קצת. [כתב השו"ע, כל מי שאוכל בשר במקום שנוהגים בו איסור, פורץ גדר הוא וינשכנו נחש].

- ח. יין של הבדלה, ישתה [לכתחילה] קטן שהגיע לחינוך אבל עדיין לא הגיע להתאבל על ירושלים.
- ט. אין רוחצים אלא פניו ידיו ורגליו בצונן ובלא סבון. ואם הרחיצה אינה לתענוג, מותר.
- י. נטילת ציפרנים בשבוע שחל בו ט' באב, יש אוסרים ויש מתירים.
- יא. אין מקדשין הלבנה אלא ממוצאי ט' באב, וינעל מנעליו. [ולהגר"א מקדשין קודם ט"ב].

בענין "כיבוד אב ואם"

הרעק"א בתשו' ס"ח דן במי שאביו ציוהו לתת מכספו עבור מטרה מסויימת, ומאיךדך אמו לפני מותה ציוותהו שלא יעשה כן.

והוכיח הרעק"א ממש"כ הבית-יוסף במי שאמו נפטרה ואביו מקפיד שלא יאמר קדיש, שכבוד אב עדיף מכבוד אם. משמע מהבית-יוסף דלא אמרינן דלאחר מותה הוי כ"נתגרשה" דשניהם שוין.

וגם הוכיח מהב"י דלא כהנו"ב שכתב דכבוד חי עדיף מכבוד מת.

עוד הוכיח הרעק"א (וכדברי הבית-יוסף) מדברי ר' יהושע "מבין ריסי עיניך ניכר שכן אלמנה אתה" ופירש רש"י דאין זה נוגע לו למעשה, ואם נימא דלא כהב"י והוי כנתגרשה הרי יתכן דנוגע לו למעשה ע"י שאביו ציוהו לפני מותו.

ומש"כ בעל "מראות הצובאות" דכיון שפטור לציית לאביו כיון דקיי"ל משל אב ממילא חייב לציית לאמו, דחה זאת הרעק"א דאע"ג דפטור למעשה מ"מ חייב בעצם המצוה וחשיב "מצווה ועושה".

והביא כהוכחה ("הגע עצמך") מי שיש לפניו שתי מצוות עשה האחת אינו יכול לעשותה ללא שיבזבז יותר מחמישית נכסיו והשניה יכול לעשותה בלי הוצאה גדולה, וכי אסור לו לבחור במצוה שעבורה עליו לבזבז יותר מחמישית נכסיו, דפשיטא שאינו פטור מעצם המצוה אלא שפטור למעשה מלקיימה אבל הריהו בכלל "מצווה ועושה". עכ"ד הרעק"א.

והנה בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות צ"ט) נסתפק לענין "עשה דוחה לא תעשה" אבל יכול לקיים העשה אם יבזבז יותר מחמישית נכסיו, דאע"פ שמצד העשה פטור, אבל שמא חייב לבזבז ממונו כדי שלא לדחות את הלא תעשה (דכדי שלא לעבור על לא תעשה חייב לבזבז כל ממונו).

ובענ"ד איני מבין הצד שיתחייב לבזבז יותר מחומש, דהא לולא חיוב המצוה לא היה עושה מאומה.

ומ"מ מדבריו אין להוכיח שגם אם מבזבז יותר מחומש הוי "בגדר מצווה ועושה", דשאני הכא שיכול לעשות בלא לבזבז יותר מחומש וא"כ הרי הוא מצווה ועומד, אבל הרעק"א איירי כשאין לו אפשרות בלא לבזבז יותר מחומש ובכל-זאת פשיטא ליה דהוי בגדר "מצווה ועושה".

וב"זכר דבר" סוף סי' ג' כתב להוכיח (לענין ספיקא דמהרי"ל דיסקין) דפטור, מדמצינו שבת דף קנד: דהתירו (ורש"י) ביטול כלי מהיכנו משום צער בעלי חיים, וכתב בחי' הר"ן דאי"צ להפסיד ממנו אף שלא התירו ביטול כלי מהיכנו משום הפסד ממון כיון דאינו מחוייב משום צעב"ח במקום הפסד ממון, עכ"ד הר"ן. וחזינן דלא אזלינן לפי הדבר הנדחה.

ולענ"ד יש לחלק בין הנושאים, דלכ' הא דהותר ביטול כלי מהיכנו במקום צבע"ח, אין זה בגדר "עשה דוחה לא תעשה" (דהא חזינן דאין זה כללא לכל איסורי דרבנן) אלא דהכא התירו משום צבע"ח, וכיון דהותר אינו צריך להפסיד ממון.

לעני"ד ר' דב ב"ר שניאור זלמן ז"ל נלב"ע כ"ג מרחשון תש"ע ולעני"ג מרת עדינה ב"ר בנימין ע"ה נלב"ע כ"ו כסלו תש"ע ולעני"ד מרת גיטל ב"ר משה דוד נלב"ע י"ב טבת תשע"א ולעני"ג ר' אשר אלכסנדר ב"ר שלמה ישעיהו הלוי ז"ל נלב"ע כ' טבת תש"ע ולעני"ג ר' אלימלך ב"ר שמואל ז"ל נלב"ע כ"ו טבת תשס"ח ולעני"ג ר' יהושע העשיל ב"ר ישעיהו הלוי ז"ל נלב"ע ל' שבט תשס"ג ולעני"ג ר' אברהם אהרן ב"ר אליעזר דוד ז"ל נלב"ע ר' ניסן תשס"ט ולעני"ג הגי"ר אליעזר יעקב חיים בהג"ר ברוך יוסף נלב"ע י"ד ניסן תשע"א ולעני"ג ר' שמואל יצחק ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע י"ח אייר תשס"ט ולעני"ג מרת מרים (מלייה) ב"ר יעקב הלוי ע"ה נלב"ע י"א סיון תשע"א

* * *

נא להעתיר בתפילה ולעורר רחמי שמים, לרפואת הרב רפאל מיכאל בן רייץ, ולרפואת האברך רפאל שמואל בן יפה (בוגרי הישיבה הק') שפצעני קשה בתאונת דרכים לרפ"ש בתושח"י

e-mail

zichronmeir@shtaygen.co

יוצא לאור ע"י כולל "זכרון מאיר" – חניכי סלבודקה

מקום הלימוד: בית-המדרש סלבודקה – דרכי-א"ש
רח' החט"ר מנחם 16, תל-אביב 6100000
טל: 050-4125547
סוכות לכתובים:
ת.ד. 587, בני-ברק 51104
Address for letters:
P.O. Box 587, Bnei Brak 51104
The United States Postal Service
Permit No. 1000
Bnei Brak, IL 51104
Postmaster: Please Address all letters to:
אברהם שמואל בן יפה, בית-המדרש סלבודקה, רח' החט"ר מנחם 16, תל-אביב 6100000

שיעור בהלכות שבת מתקיים בס"ד במוצאי שבת קודש בשעה 10.30

הציבור מוזמן

השיעור בכולל קדימה, מתקיים בס"ד ביום ראשון בשעה 5.00.